

viatges

El Matterhorn, la muntanya
simbòlica del país.

Suïssa,

Oublierons-nous jamais les promenades
au bord du lac de Sils-Maria,
quand l'après-midi finissait, à six heures?

Marcel Proust,
Les plaisirs et les jours

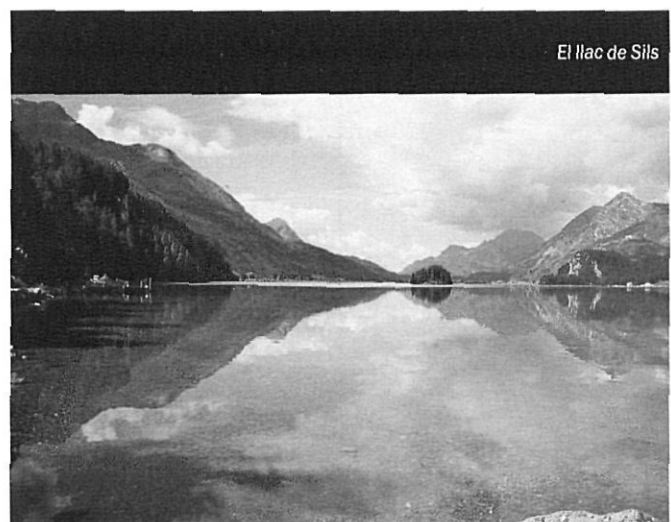
el llac i els dies

Mariàngela **Vilallonga** — Poc més o menys els habitants de Catalunya, poc més o menys els quilòmetres quadrats de Catalunya. Quatre llengües oficials: el francès, l'italià, l'alemany i el romanx. Vint-i-tres cantons, força menys que comarques té Catalunya. Potser poc més o menys els quilòmetres de costa de Catalunya, però no d'aigua salada, sinó de dolça, com dolç és el país i dolça la gent que m'hi ha acollit.

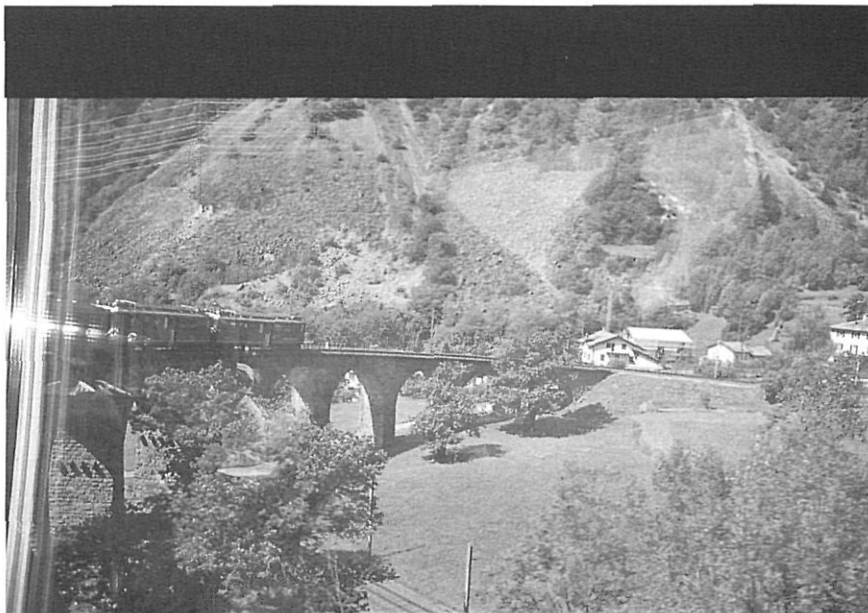
Ginebra i Mercè Rodoreda

Entrar a Suïssa per Ginebra. Res d'especial: entrada natural per a qui ve de Catalunya i ha travessat tot França, per baix. Una falca suïssa dins de França. La travessem pel pont del Montblanc. El llac a banda i banda. Ginebra és una ciutat de festa aquest final de juliol. Restriccions de trànsit, atraccions al llarg del llac, una Ginebra oberta al món i acollidora, que diuen els organitzadors del seu turisme i de les seves festes. Però al llac Léman no li calen ornaments per continuar sent una bellesa.

La Perle du Lac al crepuscle. Un jardí florit i polit, davant del llac, i el restaurant ple de gent. L'hora és quieta. «Feliç aquell que en aquestes ribes pot llarg temps reposar-se. Feliç aquell que les reveu si les ha hagut d'abandonar». L'escriptora catalana Mercè Rodo-

FOTOGRAFIES DE L'ARXIU DE L'AUTORA

El tren des del tren

Una glacera

reda (1900-1983) devia veure i reveure aquesta reflexió, potser de Du Bellay, inscrita sobre la fusta fosca de la casa que fa de restaurant, la perla del llac de Ginebra. Perquè hi anava sovint, a La Perle du Lac, s'hi sentia bé, deia. Potser va ser feliç en aquestes ribes, perquè hi va passar llarg temps, tants anys d'exili, però potser la seva ànima no hi va trobar el repòs que hi buscava o potser s'hi sentia dissortada perquè les ribes en les quals ella volia reposar eren unes altres i li varen ser prohibides durant llarg temps. Perquè l'heura de la nostàlgia s'arrapa als records del que no es recorda. I es va sentir feliç quan les va reveure, les altres ribes, després d'haver-les d'abandonar? Potser una part de la seva ànima la va deixar aquí, en les ribes del Léman.

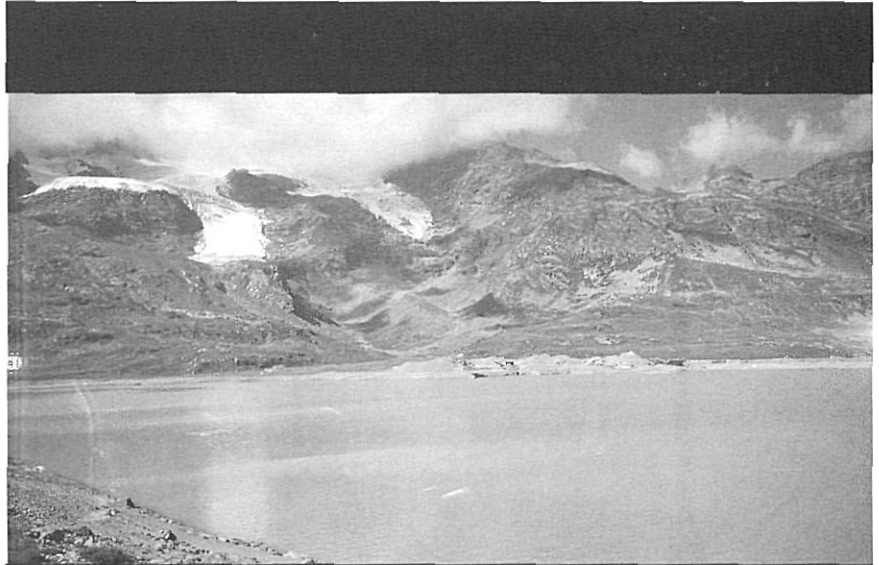
Exiliada forçada a la vora del llac Léman, Mercè Rodoreda tingué durant anys un apartament a Ginebra des d'on veia «per un costat un tros de llac, i per l'altre, el Salève». «Vista des de la meua terrassa, és una muntanya bastant lletja, perquè té molts trossos pelats i sembla que estigui malalta. Quan el dia és clar, veig l'acabament del Mont Blanc», deia en una ja famosa entrevista que concedí a Baltasar Porcel l'any 1972. A Ginebra, Rodoreda sempre s'hi va sentir exiliada, i Ginebra, deia, «és una ciutat molt avorrida, apta per a escriure». Però, quan va fer *Semblava de seda*, després de la mort del seu amant Armand Obiols, hi va escriure: «I ara em passa que m'agrada Ginebra, i el Salève pelat; que després d'haver-me ofegat durant anys a Ginebra, ara l'he descoberta». Potser no era Ginebra que l'ofegava.

Le lac de Lamartine es comença a fer present per un llac, el primer, el Léman, el de Ginebra, que és com un gran croissant d'aigua blava, o com un gran ull blavós ametllat. Són les vuit del vespre, l'acabament del Mont Blanc, lluny, es destaca tot blanc, com el seu nom; la lluna ens mira, també blanca, com la deessa, també lluny; el vent s'ha girat, fort; al meu costat algú cantusseja, perquè reveu les ribes i les muntanyes, i és feliç.

Coppet i Madame de Staël

A 10 quilòmetres de Ginebra, seguint la riba del llac Léman hi ha un poblet, Coppet, amb un castell del segle XVII, antiga propietat dels barons de Coppet. L'any 1784 Jacques Necker, ginebrí i ministre de Finances de Lluís XVI, va comprar la baronia. La seva filla, Anne-Louise-Germaine Necker, escriptora coneguda amb el nom de Madame Staël (1766-1817), després de qualificar Napoleó de «crucificador de la llibertat de França», s'hi va haver de retirar i en el seu exili d'or va convertir el castell de Coppet en el saló d'Europa –tal com ho havia estat el seu saló de París–, perquè hi va rebre els seus amics, escriptors, polítics i intel·lectuals de l'època. Tant de ressò tenien les seves reunions, que Napoleó I a vegades no podia dormir sense tenir coneixement del relat que un seu criat, ben pagat, li feia sobre les converses del dia al saló de la Staël. «Si jo tingués com vós un bon castell a la riba del llac de Ginebra, no en sortiria mai», li va dir el poeta francès René de Chateaubriand (1768-1848), un dels assidus. I és que, a l'anomenat Grup de Coppet, Madame de Staël comptava amb els seus amics, no només Chateaubriand, sinó també l'escriptor suís Charles Victor de Bonstetten, o el mateix lord Byron –que, al castell de Coppet, va escoltar August Wilhelm Schlegel parlant d'una novetat, el romanticisme, per primera vegada; era un vespre també de juliol de 1816–, o Guillaume de Humboldt, que creia que Madame de Staël era l'única que podia fer conèixer el pensament alemany a França. I el freqüentava l'escriptor i intel·lectual suís nascut a Lausana Benjamin Constant (1767-1830), el gran amor de la seva vida, l'un/a per l'altra/e, tot i que mai no es varen arribar a casar. I hi anava Juliette Récamier (1777-1849), la seva fidel amiga que va merèixer l'exili per desobeir la prohibició de Napoleó de visitar Coppet, on tenia una cambra pròpia, amb vistes. I diuen que esdevingué el gran amor de Chateaubriand. A l'altra seva cambra famosa, la de l'Abbaye aux Bois, Madame Récamier hi tenia un retrat

El llac blanc d'aigua de la glacera

Berna, la capital

Camí del llac de Sils

El Matterhorn, símbol de Suïssa

de Madame de Staël i una vista de Coppet a la llum de la lluna, tal com recorda Chateaubriand a les seves *Mémoires d'Outre-tombe*, al capítol que dedica a la dona que definí com la font amagada de tots els seus afectes.

Madame de Staël, sempre amb una branqueta verda a la mà, sempre amb els seus xals a les espatlles, parlava i escoltava, escrivia; tot plegat conversar, el gran plaer de la seva vida, comunicar-se amb els presents o amb els absents, en els seus salons o a través de la literatura, i les seves cartes. Va ser una dona exiliada des de 1803 i va escriure sobre la vida social i els costums d'Alemanya, i sobre Itàlia. Les seves memòries van ser traduïdes al castellà, amb el títol *Deu anys d'exili*, per Manuel Azaña. Va escriure sobre la revolució, les seves causes i la seva influència, va reflexionar sobre la pau i sobre Europa. I encara va escriure una obra amb aquest títol tan explícit: *Les circumstàncies actuals que poden acabar la revolució i els principis que han de fundar la república a França*. Les seves dues novel·les *Corinne ou l'Italie* i *Delphine* tenen protagonistes femenines, una d'elles amb el nom parlant d'una poetessa de l'antiga Grècia, triada també per Ovidi per representar totes les dones en una. Benjamin Constant va viure una relació amorosa turmentosa amb Madame de Staël des de 1794 a 1808, però durant tota la seva vida van viure un enriquiment intel·lectual mutu, que es reflecteix en les seves obres. Va ser gràcies a August Wilhelm Schlegel que Madame de Staël va conèixer la literatura alemanya. I ella, Germaine, va ser traduïda a l'alemany ni més ni menys que per Goethe, que admirava les seves obres.

Al castell de Coppet s'hi conserva una carta que pot ser datada del 17 de gener de 1794, que és qualificada pels estudiosos com un document de gran interès perquè aclareix alguns aspectes de la relació que Madame de Staël mantingué amb l'escriptor polonès Jan Potocki (1761-1815) autor d'*El manuscrit trobat a Saragossa*, amistat que es remunta a París des de 1786-1787. Madame de Staël va escriure una peça teatral titulada *Le Mannequin, proverbe dramatique en deux actes*, que es troba al

volum XVI de les seves *Œuvres complètes*, publicades a París entre 1820 i 1821. És que Mercè Rodoreda es va sentir atreta per la figura i l'obra de Madame de Staël, escriptora exiliada com ella a les vores del mateix llac cent cinquanta anys abans? És només atribuïble a l'atzar que Rodoreda també escrivís una peça teatral curta amb el títol *El maniquí*, també en dos actes? És només atribuïble a l'atzar que Rodoreda va considerar una de les seves obres clau *El manuscrit trobat a Saragossa*, de Potocki? Simone Balaye (1925-2002), que va ser presidenta de la *Société des Études Staëliens des de 1985 fins a la seva mort*, va escriure una biografia de Madame de Staël que va titular *Madame de Staël: escriure, lluitar, viure*. Podria servir també de títol d'una propera biografia de Mercè Rodoreda i seria probablement un títol molt més aproximat al que va ser la seva vida que no pas els que han aparegut fins ara. Perquè, en la vida, res és *contra res*, sinó a més a més, o al costat de, o com a complement de; tot s'hi acaba acumulant, a la vida: la literatura, la lluita. Com en les vides de Madame de Staël i de Mercè Rodoreda.

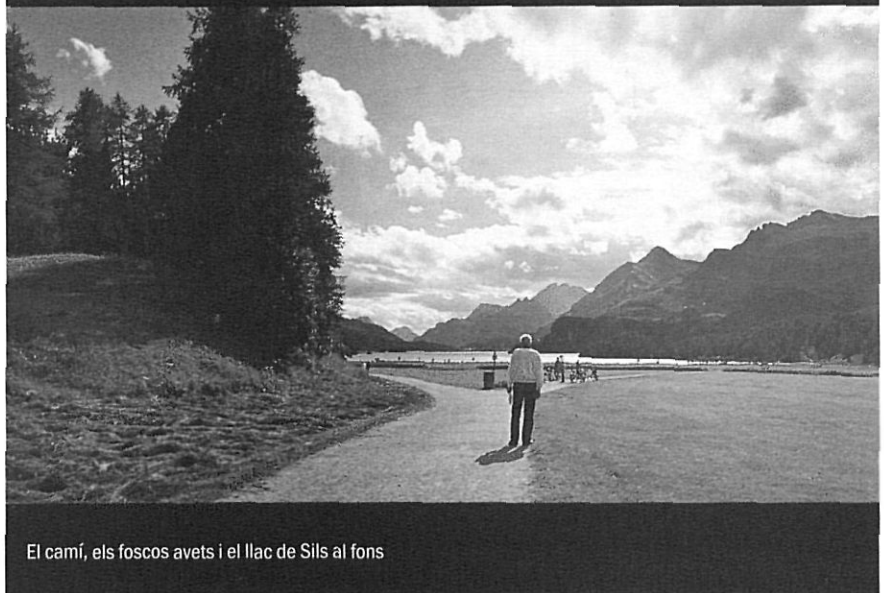
Lausana i Edward Gibbon

Resseguim el llac Léman per la carretera que el voreja fins a Lausana. Arbres vells fins a tocar l'aigua, perquè Suïssa és un país vell i no ha estat malmenat per cap guerra. Visitem el campus universitari de Dorigny. Si a la Universitat de Girona investim doctors honoris causa dins d'una antiga església, la de Sant Domènec, a la Universitat de Lausana els investeixen dins d'una antiga granja, restaurada entre 1983 i 1984, en el que anomenen el *Dies academicus*.

A Lausana va anar a raure el savi anglès Edward Gibbon. El seu pare, esperat perquè el jove Gibbon s'havia convertit al catolicisme a Oxford, el va enviar a Lausana a casa d'un pastor calvinista per tal que el retornés al que creia el ver camí. I ho va aconseguir. Pavillard va donar la comunió a Gibbon mig any després de rebre'l a casa seva. També li va ensenyar grec. I Gibbon es va fer amic de Voltaire a

El prat que separa el llac del poble de Sils-Maria

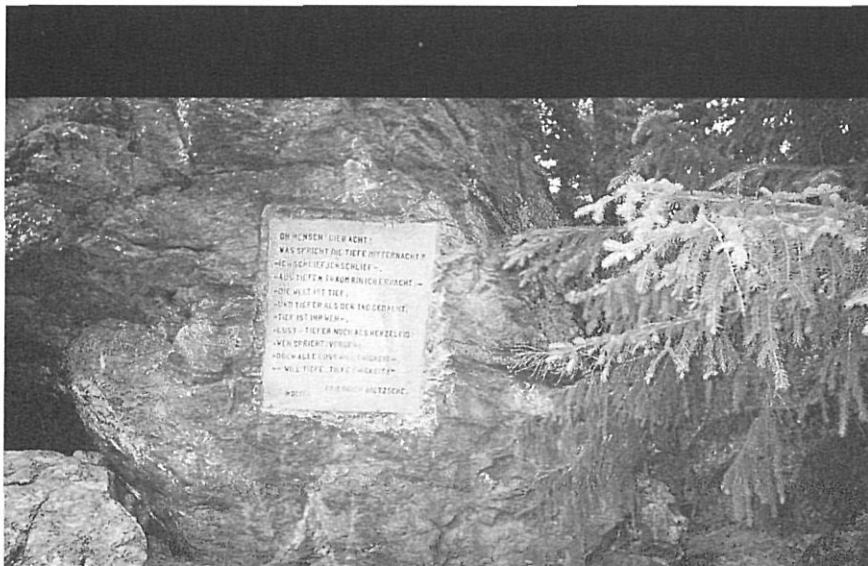

El camí, els foscos avets i el llac de Sils al fons

Contemplant la Chasté des del cim de la Marmoré

La inscripció, amb el poema de Nietzsche, a la Chasté

La casa de Nietzsche a Sils-Maria

L'hotel Edelweiss

Suïssa, perquè tot això passava a la segona meitat del segle XVIII. I es va enamorar de qui diuen que va ser el primer i gran amor de la seva vida. Ella, Suzanne Curchod, era filla precisament d'un pastor calvinista. I vivia a prop de Lausana. Al cap de cinc anys, Gibbon retornà al seu país amb un gran projecte: demanar al seu pare que el deixés casar amb la bella Suzanne. Ah, si el pare hagués dit que sí! Però el pare Gibbon li ho va prohibir amb la duresa que només els pares poden exercir en aquest cas sobre els fills massa obedients. I Gibbon va obeir. Amb la seva decepció (i la seva abúlia o manca de caràcter), tot seguit va dedicar el seu temps a escriure no pas vertadera literatura, sinó un assaig sobre l'estudi de la literatura, que ja indicava que aquell noi anglès podia produir grans coses. La més gran va ser producte del segon gran amor de la seva vida: Roma, és a dir, la famosa *Història de la decadència i caiguda de l'Imperi Romà*. No va pas ser, com alguns creien, per la glòria del poble romà que Gibbon no es va casar amb la bella Suzanne. No, no. Però encara sort. La bella Suzanne va aconseguir d'arribar a París i allà va conèixer el seu marit, aquell ginebrí Jacques Necker que va comprar el castell de Coppet. Perquè la bella Suzanne va ser la mare de la nostra Madame de Staël.

Gibbon va visitar els Necker a París, passats els anys. El convidaven a sopar, explicava per carta al seu amic lord Sheffield, i havent sopat ell, el poderós ministre, se n'anava a dormir i deixava sols els antics amants. Se'n queixava Gibbon amb aquests mots: «Quina seguretat tan impertinent de concedir a un antic enamorat una importància tan enormement ínfima!». Gibbon va haver de tornar a Lausana per acabar el gran projecte de la seva vida. Es va sentir buit, quan ho va aconseguir: «La nit del 27 de juny de 1787, entre les onze i les dotze, vaig escriure les darreres línies de la darrera pàgina en una glorieta del meu jardí. Després de dipositar la ploma, vaig fer uns quants volts per un *berceau*, nom que rep el camí cobert d'acàcies, que domina les vistes sobre el camp, el llac i les muntanyes. L'aire era tebi; el cel serè; l'argentada esfera de la lluna es

reflectia en les aigües i la natura estava en silenci. No amagaré les meves primeres emocions d'alegria en recuperar la llibertat i, potser, assolir la fama. Però el meu orgull ben aviat es va veure humiliat i una sòbria melangia es va estendre pel meu esperit al mateix temps que la idea que acabava d'acomiar-me per sempre d'un vell i agradable company i que, qualsevol que fóra el futur de la meua Història, l'existència de l'historiador ha de ser breu i precària».

Prenem l'autopista, ara sí, penjada sobre el llac d'un cantó i les vinyes de l'altra. El paisatge és espectacular. Els colors són accentuats. El verd de les vinyes arrencades i escalonades, a milers, vora el llac, i el gran, enorme, forat blau enmig de les muntanyes. El poeta anglès Wordsworth venia de Cambridge quan, pres pels textos de Rousseau sobre Suïssa, l'any 1790 va emprendre el seu viatge pels Alps i pels llacs, començant per Ginebra.

Les germanes d'Ícar

Deixem Suïssa per creuar una punta d'Àustria i entrar a Alemanya vorejant un altre llac, el de Bodensee, també dit de Constança, per arribar fins a la ciutat de Friedrichshafen, el cantó alemany del llac. Passem l'esquifada frontera amb Àustria, però a partir d'aquí tot és seguit, sense que sàpigues quan acaba Àustria i quan comença Alemanya. És l'Europa única que tant s'estimen els alemanys. Aquí sí que se sent simpatia per aquesta nova Europa sense fronteres que arriba. Aquí sí que se senten els efectes d'una i de més guerres. L'església va haver de ser totalment reconstruïda. I les cases són noves, poca cosa en queda de l'antiga ciutat. Ja sabem que res no és etern, però no cal que nosaltres mateixos ho destruïm, de tant en tant, per lluitar no se sap mai ben bé per quins ideals. Cap ideal no deu valer cap destrucció. L'antiga estació portuària de Friedrichshafen, restaurada, serveix ara de Museu del Zeppelin, inaugurat l'any 1998. Perquè el comte Ferdinand Graf von Zeppelin (1838-1917) va establir el taller dels seus dirigibles

a Friedrichshafen, ell que havia nascut ben a prop, a Constança, a la mateixa riba del llac.

Barbara Waibel, una de les dues comissàries, ens fa una visita completíssima de l'exposició temporal que sota el títol «Dona i aviació. Les germanes d'Ícar» és el reclam de l'estiu. L'exposició fa un complet recorregut a través de les vides, sovint difícils, sempre intenses, de dones que van dedicar els seus millors anys a l'aviació, des del seu inici. Nebots i fills de nebots i néts de nebots d'Antonie Strassman escolten les explicacions en alemany. L'espai vol representar una pista d'aterratge d'un aeroport, on s'accedeix després de sobrepassar uns quants *punching-bag* que expliquen metafòricament les dificultats que les dones trobaven, i encara troben, quan volen fer de la seva afeció a volar la seva professió. Cada dona és representada amb una fotografia ampliada a mida natural, acompanyada d'una cronologia biogràfica i d'alguns objectes que li pertanyeren —un abric, un quadern de viatge, una maleta, i milers de records—, deixats per les famílies. De seguida la veig. La seva bellesa serena atrapa el visitant, que troba la silueta de la Strassman a primera fila. Va ser la tercera dona pilot d'Alemanya. Visitem per acabar la reconstrucció fidel a l'original d'una llargada de 33 metres, només una part del llegendari dirigible Hindenburg. A la nit, a la terrassa del Museu, el sopar en record d'Antonie, sota un cel serè i una lluna plena que tinta d'argent una llenca llisa del llac, que s'anirà acostant cada vegada més a nosaltres, fins a desaparèixer en l'horitzó negre. Una altra silueta davant de la lluna. Alguns parlem en romanx i en català. I ens entenem.

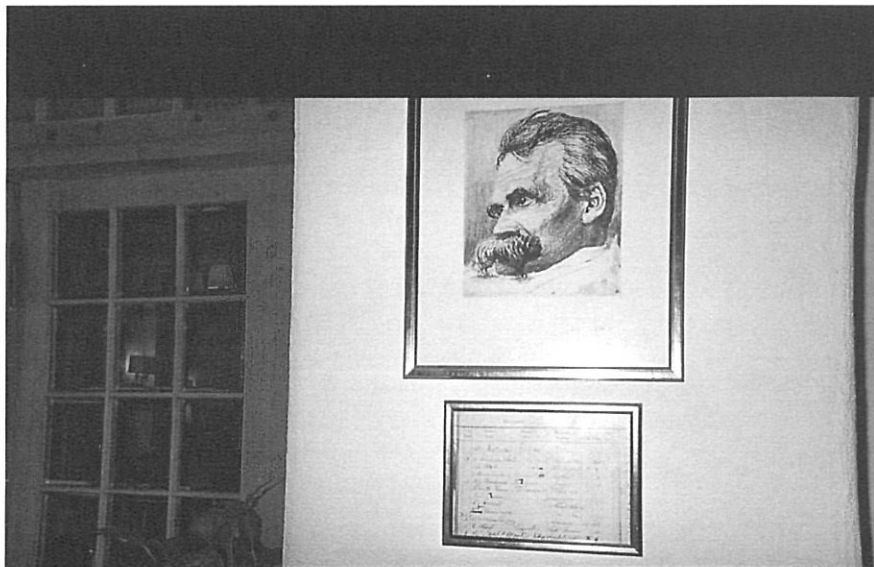
Llibres

El ferri ens diposita a la vora suïssa del Bodensee, mentre un zepelí de propaganda ens sobrevola, com més ens allunyem de la ciutat del zepelí. Mai no m'hauria pensat que visitaria Saint Gall. Tot i que a classe lleigeixo, sempre que puc, les enardides paraules que l'humanista italià quatrecentista Poggio Bracciolini (1380-1459) va escriure als

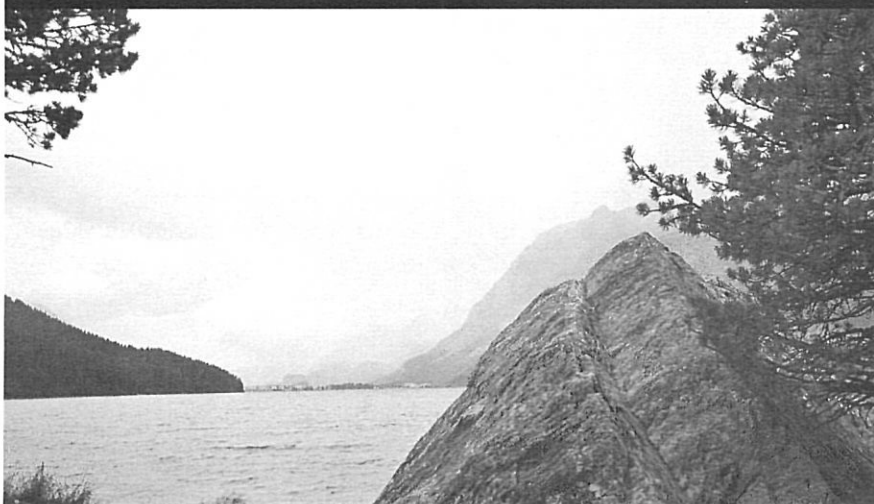
seus amics florentins: «Allà, enmig d'una gran muntanya de llibres que seria massa llarg d'enumerar, he trobat Quintilià, encara sa i estalvi, tot i que ple de verdet i de pols. Aquells llibres, efectivament, no eren a la biblioteca, com ho exigia la seva dignitat, sinó en una espècie de presó tristíssima i fosca, en el fons d'una torre en la qual ni tan sols s'hi hauria empresonat els condemnats a mort». Com a secretari de la cort pontificia, Poggio va assistir al Concili de Constança, i en els mesos d'estiu de 1416 va tenir l'oportunitat de visitar l'abadia de Cluny i el monestir de Saint Gall. Hi va descobrir preciosos còdexs amb les obres d'autors llatins tan importants com Lucreci, Sili Itàlic, Valeri Flac, Estaci, Frontí i sobretot Quintilià. Saint Gall és una ciutat aposentada en una vall estreta i en els pendissos de les muntanyes que l'encerclen completament. La primera abadia s'hi fundà al segle VIII; és clar que la que es pot visitar avui és barroca i deu segles posterior. Però no es fa difícil imaginar la descoberta dels manuscrits fa cinc-cents anys, quan els humanistes creien que donaven una segona vida als autors clàssics, fent-los renéixer de la foscor de l'edat mitjana.

Enfilem una carretera estreta, que puja sobtadament i ens ofereix unes vistes llunyanes del llac de Constança i que va de la mà del tren que la travessa, quan menys t'ho esperes, per arribar a Trogen. Hem entrat al cantó d'Appenzell i som a més de nou-cents metres d'alçada. Les cases són cada vegada més iguals entre elles i completament diferents de les que fins ara han passat davant de les meves ninetes, que comencen a no poder abastar totes les novetats que encara li esperen. Fileres de finestretes, una al costat de l'altra, ben juntes, cortinetes blanques, teulats inclinats amb sortints pronunciats i acabats en punxa. I geranis que pengen. Molts geranis que pengen sota cadascuna de les fileres de finestretes. Trogen és un lloc inesperadament deliciós. Elevat, amb els prats ben verds. Comencem a trobar les antigues cases dels professors de la Kantonsschule, fundada a començament del segle XIX. Fins fa ben pocs anys aquesta escola funcionava com

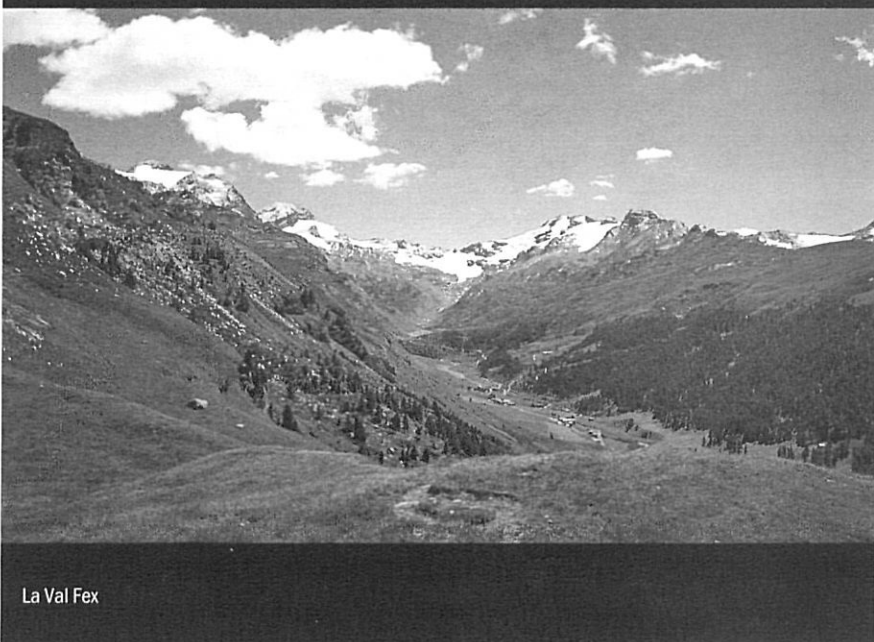

El retrat de Nietzsche i la plana del registre de l'hotel Edelweiss

La pedra piramidal a la vora del llac de Silvaplana

La Val Fex

una espècie de pensionat, amb la diferència que els alumnes no vivien en un gran edifici tots junts, sinó repartits en uns edificis que habitaven els mateixos professors, sota la tutela dels quals passaven el curs escolar. El nombre d'estudiants que acollien els professors variava segons la capacitat de la casa. Cada estudiant tenia la seva pròpia habitació i compartia els àpats amb la família. Així és que la vida de pensionat era més lleugera que, posem per cas, la del Collell, un lloc encara molt més aïllat dalt d'una muntanya, sense mitjans de comunicació públics, i on els estudiants residien en un gran edifici tots plegats, sense l'escalf de la família. A la plaça de Trogen, l'hotel Kronen encara exhibeix dotzenes i dotzenes de fotografies de més d'un segle, dels diferents equips professorals de la Kantonsschule. Perquè era allà on se celebraven les festes de cada final de curs i de Nadal, quan les famílies dels nois assistien a les representacions teatrals i als concerts per mostrar la feina de l'escola.

D'Aarau al cor d'Europa

Enfilem carreteres i autopistes perquè ens hem de dirigir cap a l'altre cantó: ens esperen a Aarau, al cantó d'Aargau. Al jardí hi ha unes móres que mengem directament de la tanca d'esbarzers xuclada per les abelles que em porten el murmurí d'altres abelles d'altres tanques. I un gingko biloba enorme, cobert el seu tronc completament per l'heura de manetes arrapadisses. Penso en un altre gingko, el del claustre de Sant Domènec, i en el gingko de la casa de Goethe i el seu poema de *Le Divan*. Albert Einstein va estudiar a Aarau, abans d'entrar i per poder entrar a la famosa Escola Politècnica de Zuric. Va ser allà, fa cent anys, on va fer i escriure alguns dels seus descobriments més importants, que han fet que aquest any 2005 sigui anomenat l'any de la física. L'exposició que han preparat al Museu Històric de Berna és espectacular. És molt més que la vida i obra d'Einstein, és la vida d'una època convulsa que va veure i va viure Einstein com un dels seus principals protagonistes.

Agafem el tren a Aarau. Per anar a veure llacs. Des d'Aarau fins a Interlaken, cinc llacs, l'un darrere l'altre, des de les finestres de tres o quatre trens, de cremallera, de via estreta. I des d'un vaixell, dels molts que solquen els llacs aquest darrer dia de juliol. Sembla que tothom ha decidit d'anar a recórrer els llacs el dia abans de la festa nacional. La llista de llocs per on passem és interminable i em costa de recordar. No em costa, però, de reviure en la memòria la superposició de muntanyes blavisses, decorat inigualable –dramàtic, que diria algú– dels llacs blavosos.

Travessem el cor de Suïssa i de les aigües d'Europa per arribar al darrer destí d'aquest viatge. Enfilem tres alts passos: Furka, Oberalp i Julier. La carretera és estreta. Impressiona. En un radi de amb prou feines de 100 quilòmetres entorn del sostre d'Europa neixen les aigües que llisquen cap al mar del Nord amb el naixement del Rin, les que llisquen cap a la Mediterrània amb el Roine, cap a l'Adriàtic amb el Ticino i encara amb l'Inn cap al mar Negre. Ens espera la vall plàcida al final.

El llac de Sils i Nietzsche

Si hi ha un *locus amoenus*, podríem dir per excel·lència, aquest es troba a Sils-Maria, a la vall de l'Alta Engadina, al cantó dels Grisons, a la riba del llac de Sils, en temps d'estiu. Ah, sí, de ben segur. Tots els elements que els clàssics consideraven primordials per constituir un lloc agradable són allà, poc més o menys a 1.800 metres d'alçada, al centre d'Europa, al bell mig dels Alps. El llac de Sils és el darrer de tres llacs que ocupen la vall d'Engadina: primer el de Saint-Moritz, després el de Silvaplana, finalment el de Sils, el més arraconat i també el més verge. Passejar a la riba del llac de Sils és un plaer que altres han gaudit abans. Sortós aquell que pot arribar a conèixer aquestes passejades plaents, primer pel prat que separa el llac del poble de Sils-Maria, després per la frondositat del bosc d'avets solcat per camins de terra, roca i arrels, amb l'aigua clara a tocar, a vegades amb petites ones que llepen les vores i clapotegen sonores als

roquissars, els avellaners arran d'aigua, la flora colorista dels Alps. Les branques esteses d'altíssims i foscos avets fan l'ullet al sol. De tant en tant un torrent de peu sorollós apareix llançat amb força des de dalt del cim.

La vista del llac amb la península i l'illa que es reflecteixen al mirall de l'aigua és inoblidable. A la punta de la península el vent hi fa estada, sovint, i també una pedra llisa amb una inscripció llarga, el poema final de l'obra de Friedrich Nietzsche *Així parlà Zarathustra*: «Oh home vigila! / Què diu la profunda mitjanit? / “Jo he dormit, jo he dormit, / d'un profund somni, jo m'he despertat: / el món és profund, / més profund que no ha pensat el dia. / Profund és el seu mal, / el plaer més profund que la pena del cor. / El dolor ha dit: passa! / Però tot plaer vol l'eternitat, / vol la profunda, profunda eternitat”». Perquè Nietzsche és un dels que va trobar el plaer de Sils-Maria, hi va viure i hi va escriure. Quan es tradueix, el poema de Nietzsche perd la finalitat amb la qual va ser escrit: esdevenir música. Només de sentir-lo llegir en la llengua original, hom acaba dubtant de si és un poema o és una cançó. Com ha dit algú, ja que en aquest poema el pensament ell mateix esdevé música, ¿que potser en revenja la música pot esdevenir pensament? Mahler el va convertir en la música que ja era, al quart moviment de la seva tercera simfonia. El moviment és utilitzat per Visconti en el film *Mort a Venècia*, en l'escena de la trobada a la platja entre el protagonista Gustav von Aschenbach i Tazio, el bell noieta, on el cant de la contralt fa estremir l'espectador. El plaer que desitjava Aschenbach, com en el poema de Nietzsche, demanava l'eternitat, però va ser el dolor el que va acabar donant-li l'eternitat. És que no som capaços de conjurar la felicitat per fer-la eterna, com en el poema de Nietzsche?

La casa de Nietzsche recolza l'esquena a la Marmoré, la muntanya plana amb forma de llom d'animal marí que tanca el poble per l'est, en el carrer principal, el que transiten els carros tirats per cavalls que passegen els turistes fins al llac de Silvaplana o fins a la Val Fex, per veure els glacials des de

baix, mentre es pot degustar un *rösti*. Els esquellerins dels fins a sis cavalls que poden tirar d'un carro, barrejat amb les campanes de l'església protestant de Sils-Maria no constitueixen pas el moment musical més preuat de l'estada a l'Engadina, però sí el més insistent. Els sopars-concert de l'Hotel Edelweiss tot just a tocar de la casa de Nietzsche, on l'escriptor menjava sovint en la gran sala decorada a l'estil *art nouveau*, moda imperant al moment de construcció de l'hotel, a final del segle XIX, porten els altres sons ordenats i creats per Haydn o Beethoven, per Elgar o Kreisler, que poden fer canviar un pensament o un univers, en sentir-los, en viure'ls, a la riba del llac de Sils. Com explica la placa a l'entrada, Nietzsche hi va passar els estius des de 1881 fins a 1888 a la casa del costat de l'Hotel Edelweiss. Ara és un museu, on es poden fer estades d'estudi, que organitza simposis i conferències sobre el filòsof. L'hotel ja existia des de 1876, al vestíbul hi tenen emmarcat un retrat de Nietzsche al costat de la plana del llibre del registre on apareix «el professor Nietzsche» l'any 1883. Els anys dels estius a Sils van ser productius per al filòsof. No només *Així parlà Zarathustra*, *Més enllà del Bé i del Mal* o *El Gai saber* són algunes de les obres que va escriure en aquell període. I Sils roman lligat a Nietzsche també en el petit poema *Sils-Maria* que li va dedicar l'any 1887: «Aquí jo estava assegut, per esperar / esperar –però per no esperar res, / més enllà del bé i del mal, per degustar / tan aviat la llum, tan aviat l'ombra, / no sent jo mateix tot sencer més que joc, / llac, migdia, temps sense fi. / Quan de sobte, amiga! un esdevé dos / i Zarathustra passà prop meu...». Diuen que la idea de l'etern retorn li va venir camí de Silvaplana, tot just en veure la pedra piramidal que s'aixeca a la vora del llac del mateix nom i que trenca la monotonia de la riba, per recomençar una vegada més.

Més geografia literària

Han estat molts els escriptors que han viatjat o han fet estada a l'Alta Engadina, atrets per la figura de Nietzsche, preguntant-se potser què hi havia tro-

bat el filòsof en aquell indret allunyat i elevat, que es vanta de tenir la línia regular de navegació més enlairada d'Europa. Tot plegat no gaire res, sortosament, una petita barca que va de Sils a Maloja, o que travessa de la riba a la península, la Chasté en romanx, preciosa on n'hi hagi. Si els romans no haguessin trobat el clima tan fred, potser hi haurien construït també unes grans termes, com a Sirmionc, l'altra península nineta dels meus ulls, al llac de Garda. Però ja ho va dir Walter Benjamin, «l'Engadina és un lloc massa elevat perquè sigui càlid». I afegia: «En aquest moment teníem necessitat de la tensió que surt d'aquest paisatge sublim, més que cap altra cosa. Sota la pressió d'aquest alliberament infinit ens hem hagut de sotmetre a una nova tensió». Era l'any 1918 i ho escriu en una carta dirigida al seu amic, també filòsof, Gerhard Scholem. L'any següent, Rainer Maria Rilke expressava la seva satisfacció d'haver conegut la Chasté i la Val Fex, la claredat i la força de la flor dels Alps, que descriu com a «magnífiques, pures i elevades criatures», també en una carta, enviada a la baronessa d'origen hongarès Sidonie Nadherny von Borutin. Semblantment, Hermann Hesse als anys cinquanta del segle XX reconeixia: «He vist molts paisatges que m'han agradat gairebé tots, però molt pocs han esdevingut un destí, com dedicats a mi, que m'han parlat profundament i sovint han florit a poc a poc com petites segones pàtries, i probablement el més bell paisatge que ha actuat sobre meu va ser l'Alta Engadina... Una contemplació que ha commogut el meu cor, que ha esdevingut estimada i important cada vegada que l'he vista novament: la casa a la vora d'un cingle rocós, una mica fosca, en la qual Nietzsche havia tingut el seu refugi engadinès». Hesse anava a Sils amb

La finestra de Nietzsche amb vistes a l'església i les muntanyes

Thomas Mann, el qual escrivia al seu amic Otto Basler l'any 1950: «Repeteix sempre: l'Alta Engadina és el millor sojorn del món. Jo no parlo pas fàcilment de "felicitat", però crec gairebé que jo sóc feliç aquí». També hi anava als anys cinquanta Jean Cocteau, tal com explica en una carta al professor Reto R. Bezzola: «Cada any vaig a retre homenatge a la casa de Nietzsche i, després d'haver-me agenollat al llindar, menjo una mica de neu —és la meua manera de combregar a l'altar de Sils-Maria. Justament, en el vast treball líric intítulat *Requiem* al qual em consagro des de fa alguns mesos, acabo d'escriure una llarga estrofa sobre la casa de Sils». I Neruda encara, al seu poema *Paseando con Laforgue*, també recordava «Adolescentes éramos, tontos enamorados / del áspero tenor de Sils María, ése sí nos gustaba, / la irreductible soledad a contrapelo».

No crec que busqués Nietzsche, l'any 1896, Marcel Proust quan recordava poèticament Sils-Maria, «un poble perdut d'Engadina de nom dues vegades dolç; el somni de les sonoritats alemanyes s'hi moria en la voluptuositat de les síl·labes italianes. A l'entorn, tres llacs d'un verd desconegut banyaven boscos d'avets. Glacials i pics tancaven l'horitzó. Al vespre, la diversitat de plans multiplicava la dolçor dels llums». Potser hi va descobrir el seu paradís perdut o el seu temps perdut o aquella rara dolçor, al llac de Sils.

Le lac de Lamartine se'm torna a fer present a Sils. A la Chasté, hi descobreixo els foscos boscos altívols d'avets alpins, com els que vaig descriure al capítol dedicat a l'avet del meu llibre dels arbres. I al llibre dels arbres, a l'avet, hi descobreixo el fragment del poema de Lamartine que retrobo a Sils. Jo havia descrit, fa vint anys, els boscos negres d'avets

sense haver-me passejat mai per boscos d'enormes avets, em refiava dels que havien sorgit de la paleta de Gaspar David Friedrich. Ara ja m'hi he passejat. Jo havia traduït un fragment del poema *Le lac de Lamartine*, sense saber que un dia el temps suspendria el seu vol i les hores propícies suspendrien el seu curs, per deixar-me gaudir dels plaers d'un dels més bells dels meus dies. I ara he retrobat el llac, també el de Lamartine, que ens acompanyava al llarg del viatge. I no n'oblidaré el record que, com en aquella estrofa de Lamartine, vull

Que romanguí en el teu repòs
/i en els teus oratges
Bell llac, i en l'aspecte
/de tes rialleres ribes,
I en aquests negres avets
/i en aquests rocs salvatges,
Que pengen sobre tes aigües.

Mariàngela Vilallonga